

לשוננו לעם

עורכים: א' איתן ומ' מדן

כרך לו, תשמ"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

פְּעָלֵי הַתְּהוּוֹת ("אינפואטיב")

1.0 קבוצת פְּעָלֵי המצב היא קבוצה גדולה של פעלים, שיש לחלקה לארבע קבוצות-משנה:

א. קבוצת-משנה זו נחלקת לשניים:

1. פועלי פעולה עוֹמְדִים ; לדוגמה: ישן, שכב, נח.
2. פועלי פעולה יוֹצְאִים המציינים מצב; לדוגמה: אהב, שנא, קָעַס.

ב. פעלים המציינים הַנְיָה שֶׁל מַצַּב ; לדוגמה: נָעַם — היה נעים; צָמְקוּ — היו צמוקים; יָקַר — היה יקר; עָרַב — היה ערב, דָּמָה — היה דומה.

ג. פעלים המציינים הַתְּהוּוֹת מַצַּב, היינו מעבר ממצב אחד למשנהו; לדוגמה: האדים (= נעשה אדום), נתבלה (=נעשה בלוי), זקן (=נעשה זקן).

ד. פעלים המציינים הַנְיָה וְהַתְּהוּוֹת ; לדוגמה: הפועל חָזַק. במשמעות של הַנְיָה; פגון: חזק ואמץ! ובמשמעות של התהוות; פגון: והלך וְחָזַק¹ וגבר מְחולכם (ביאליק, למנצח על המחולות).

2.0 במקרא מצויים פעלים שציינו הַנְיָה וְהַתְּהוּוֹת, ואילו

---

1. ראה אבן-שושן, ערך 'חזק'.

פיוס הם מציינים אחת משתי המשמעויות². לדוגמה: הפועל
מָתַק. במקרא במשמעות של הָנִיחַ: מָתַקְוּ לוֹ רַגְבֵי נַחַל (איוב כא,
לג); ובמשמעות של התהוות: ולא יכלו לשנות מים ממרה, פי
מרים הם... וישלך אל המים וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם (שמות טו, פג—פה).
ואילו פיוס מְצִיין הָנִיחַ בלבד.

2.1 במקרא מצויים פעלים המציינים הָנִיחַ בלבד, ואילו
פיוס הם מציינים התהוות. לדוגמה: גָּבַהּ. במקרא: ויתצב בתוך
העם וַיִּגְבְּהוּ מִכָּל הָעָם (שמואל א' י, פג) — כֹּאֵן גָּבַהּ בַּמִּשְׁמָעוֹת
היה גבוה. ואילו פיוס גָּבַהּ בַּמִּשְׁמָעוֹת "נעשה גבוה"³, כאשר
מתארים אדם.

2.2 הפעלים המציינים בבניין קל הָנִיחַ בלבד או הָנִיחַ
והתהוות כאחת, לצורך בידול סמאנטי מציינים בשאר הבניינים
התהוות; לדוגמה:

שָׁפַר — היה טוב יותר. הִשְׁתַּפֵּר — נעשה טוב יותר.
יָקַר — היה יקר. הִתְיַקֵּר — נעשה יקר.

3.0 הפעלים המציינים התהוות מצב מתארים מעבר ממצב
אחד למשנהו⁴.

3.1 הפעלים האלה מתארים את המעבר משלילת
שם-תואר אל שם-תואר. לדוגמה: המעבר מן המצב

2. המילונים צריכים להבחין בין משמעות הָנִיחַ להתהוות, ולציין
הבדלים, אם אמנם יש כאלה, בין התקופות. אבן-שושן ונעני מציינים, פי
משמעותו של מָתַק — נעשה מתוק.

3. אבן-שושן קובע, פי משמעותו של הפועל גָּבַהּ היא "היה גבוה, היה
רם", ואילו נעני קובע את משמעותו של גָּבַהּ "היה גבוה, נעשה גבוה".

4. ראה "צדקה, תחפיר המשפט, עמ' 121.

"לא-טהור" אל המצב "טהור" מובע ע"י הפועל טָהַר. והוא
הדין בפועלי מצב אחרים כמו: הִזְקִין, תָּזַק, הִתְיַבֵּשׁ.

3.2 פועלי התהוות אחרים מתארים את המעבר משלילת
שם-עצם אל שם-העצם. לדוגמה, מן המקרא: וילכו אחרי ההבל
ויהָבְלוּ⁵ (מלכים ב' יז, טו); ורבים מעמי הארץ מְתִיחִים⁶ פי
נפל פחד היהודים עליהם (אסתר ח, יז). ומלשון ימינו: הִתְאַזְרַח
— נעשה אָזַרַח; הִתְפַּחַם — נהפך לפחם; הִתְבַּהֵם — נעשה
בהמה; הִתְפַּגַּר — נעשה פָּגַר; הִתְאַפַּס — נעשה אָפַס; הִתְיַתַּם
— נעשה יתום.

3.3 פועלי התהוות אחרים מתארים את המעבר מן
ה"קיים" אל ה"אין". הפעלים האלה אינם מתארים שם-תואר
או שם-עצם, כי את ה"אין" לא מתאר ש"ת ולא ש"ע. לדוגמה:
חָדַל, אָזַל, פָּסַק, בָּטַל, כָּבַה, דָּעָה, גָּזַ, כָּלָה, אָפַס (הפועל אָפַס גזור
משה"ע אָפַס).

4.0 חלק מפועלי ההתהוות מתארים מצב מוחלט. לדוגמה:
הִסְמִיק — נעשה סָמוּק; הִבְרִיא — נעשה בריא; הִתְיַבֵּשׁ —
נעשה יבש. כמו בניגוד של השלמה⁷ אין פעלים אלה ניתנים
לדירוג. אי-אפשר לומר: התייבש יותר מן (חריג לכלל הזה
יימצא רק בדיבור מטאפורי ובלשון הדיבור).

---

5. B.D.B מסביר בַּיְהָבְלוּ "נעשו הבל"; ואילו אבן-שושן מסביר
בקונקורדנציה: עשה מעשה שטות.

6. B.D.B מסביר: נעשו יהודים; ואילו אבן-שושן מסביר: העמיד
פנים כאילו היה יהודי.

7. ראה גר בן-עמי צרפתי, סמנטיקה עברית, עמ' 204.

4.1 חלק מפועלי ההתהוות מתארים מצב יחסי. לדוגמה:
הפועל הורע משמעו "נעשה רע יותר ממה שהיה קודם לכן";
הוטב — נעשה טוב יותר; הוחמר — נעשה חמור יותר;
השתפר — נעשה טוב יותר. כאשר אנו מתארים מצב יחסי,
אנו יכולים לנגד אותו ולומר לדוגמה: המצב הוחמר, אך אינו
חמור. ניגוד זה אי-אפשר להביא בתיאור המצב המוחלט. איננו
יכולים לומר, למשל: הוא הבריא, אך איננו בריא.

4.2 חלק מפועלי ההתהוות הוא דו-משמעי, כלומר הם
מציינים מצב מוחלט (ראה לעיל סעיף 4.0) ומצב יחסי (ראה
לעיל סעיף 4.1); לדוגמה: השמין. מצב מוחלט: "נעשה שמן";
מצב יחסי: "נעשה שמן יותר ממה שהיה קודם לכן". פעלים
דו-משמעיים אחרים. לדוגמה: השתןף, התחמם, התקצר,
התקצר. דו-משמעות זו קיימת רק בפעלים בזמן עבר או עתיד.
בזמן הווה יש להם משמעות אחת בלבד: מצב יחסי.

5.0 פועלי ההתהוות מציינים שנעשתה בהם פעולה,
ולפיכך יש בהם מעבר ממצב למצב, ובכך הם דומים לפעלים
הפאסיביים. ההבדל בין הפעלים הפאסיביים לפועלי ההתהוות
הוא בכך, שבפעלים הפאסיביים קיים עושה הפעולה (הגורם
היוזם), גם אם לעתים אינו נזכר, ואילו בפועלי ההתהוות לא
ידוע מי עושה הפעולה. בשל קרבה זו בין פועלי ההתהוות
לפעלים הפאסיביים⁸ נוכל להבין כמה תופעות:

---

8. י' בלאו בלשוננו יח (תשי"ב) עומד על הקרבה בין פעלים חוזרים
ועומדים לבין הפועל הסביל: "הגבולות בין פעלים חוזרים לעומדים
מטושטשים הם". ובלשון ימינו: ז' בן-חיים מציין במאמרו "לשון עתיקה

5.1 אנו מוצאים פועלי התהוות בפניינים נפעל, פועל

והופעל, לדוגמה:

בניין נפעל⁹: נחמץ, נרקב, נשלם. יש פעלים, הבאים בבניין נפעל בלבד; לדוגמה: נעדר (במשמעות חסר, נפקד), נפלא, נאלם. ובמקרא: נרוזה (ידל כבוד יעקב ומשמן בשרו ירֹזָה — ישעיהו יז, ד).

בניין הופעל¹⁰. לדוגמה, מן המקרא: יבש פחרש פחי ולשוני מְדַבֵּק מלקוֹחֵי (תהלים כב, טז); הִהַפֵּךְ עלי בלהות — איזב ל, טו; ויהיו מְכַשְׁלִים לפניך — ירמיהו יח, כג, ומלשון ימינו: הוקל, הוצר, הורע, הוחמר, הוכפל (במשמעות זו רק בבניין הופעל). לדוגמה: עמדו אילנות שהִכְפְּלוּ במים¹¹. הפועל יִצְלַח בבניין קל הפך לִיִצְלַח, המשמש פפועל מצב במקביל אל הִצְלִיחַ, כמו שהוחמר משמש פועל מצב במקביל אל החמיר. ובלשון הילדים מופָסֵד במקביל אל הִפְסִיד, מוֹרָחַךְ במקביל לְהִרְוִיחַ.

ובבניין פועל.

בבניין פועל רוב הדוגמות הן של פעלים המציינים מצב

במציאות חדשה" (לשונונו לעם טבת-אדר תשי"ג, עמ' 62), פי נוסף על תפקיד הסבילות ה"נפעל" משמש להבעת פועל עומד; לדוגמה: נפסק, נאכד. לתפקיד זה של הפועל העומד אני קורא פועל התהוות.

9. "החלפת הקל האינטראנטיבי בנקטל הוא תהליך פללי המתקדם לנגד עינינו במקרא ובספרות שאחריו" — ח"א גינוברג, תרביץ ה, עמ' 216.
10. גם מן הפעלים המציינים מצב (ראה לעיל סעיף 1.0) יש במקרא פעלים בבניין הופעל. לדוגמה: בשו והִקְלְמוּ וחפו ראשם — ירמיהו יד, ג.
11. ראה אבן-שושן, ערך פָּפַל, הכפל.

פֶּרְפָקְטִי. לדוגמה: מאובן, מרובה, ממועט. אך יש גם פעלים אימפּרֶפְקְטִים כמו — בלשון המקרא¹²: ובוטח על-ה' יִדְשָׁן — משלי כח, פה, דַעְכוּ פֹּאשׁ קוֹצִים — תהלים קיח, יב (מצוי דַעַף, נִדְעָכוּ — איוב ט, יז. ומלשון ימינו: איך אָנָּעַר ממכלוליי החול, ואצבעותיי קוֹשׁוּ¹³ באפס יד (ש' שלום, ספר חי רואי, 96); הִקְשַׁחְתִּי¹⁴ לנס ולפלא (חומסקי, אזוב 87); וקולך... קוֹבֵל בלבבי שאובן¹⁵ (ש' שלום). בְּמִדְמִנִי = נדמה לי = דומה לי (חילופים בפועלי התהוות — קל — נפעל — פועל).

5.2 בחלק מפועלי ההתהוות בינוני פועל ופעול זהים במשמעותם¹⁶. לדוגמה: אוֹבֵד — אָבוֹד; בִּלָּה — בָּלוּי; דָּוָה — דָּוָי; רָקַב — רָקוּב; רָפָה — רָפוּי. גם בדוגמות שלהלן בינוני פועל יכול להמיר את בינוני פעול. אך בינוני פועל גם עשוי לציין את הפעולה בהתרחשותה. לדוגמה: קוֹפֵא — קָפּוּא; כּוֹעֵס — כָּעוּס; רוֹתַח — רָתוּחַ.

5.2.1 בחלק מפועלי ההתהוות קיים בינוני פֶּעוּל בלבד. לדוגמה: כְּנוֹעַ, אָנוּשׁ, עָצוּב, חָמוּר, כְּפוּל, בָּרוּר, עָגוּם, חָלוּשׁ, קָרוּשׁ, צָנוּם.

5.2.2 בחלק מפועלי ההתהוות קיים בינוני פֶּעוּל בלבד

12. אולי ניתן להסביר את המעבר במגילות ים-המלח מבניין קל לנפעל או לפועל בכך, שהפעלים הם פועלי מצב. ראה י', קוטשר, מגילות ים המלח, עמ' 274: תכופה במקום תִּכְבָּה, נִרְפוּ במקום רָפוּ.

13. ראה אבן-שושן ערך קָשָׁה. 14. ראה אבן-שושן ערך קָשַׁח.

15. ראה פנעני, ערך אָבַן.

16. הוא הדין בפעלים חוזרים. ראה י' בלאו, לשוננו יח (תשי"ב); ח'

דהאן, לשוננו, ניסן תש"ס.

במשמעות פֶּעוּל. לדוגמה: בּוֹעֵר (בינו בּוֹעֵרִים בעם — תהלים
צד, ח); פּוֹתָה (ויהי אפרים פּוֹתָה אין לב — הוֹשֵׁעַ ז, יא);
פּוֹשֵׁל (אין עַיִף ואין פּוֹשֵׁל בו — ישעיהו ה, כז).

5.3 בפועלי ההתהוות רבים בבניין קל השימוש בציווי או
בשם-הפועל אינו קיים, ולכן משתמשים באוגד היה. לדוגמה —
בציווי: הָיָה ישר! הָיָה הוֹגֵן! הָיָה שלם עם עצמך!
ובשם-הפועל: לְהֵיטֵב ישר, לְהֵיטֵב חזק, לְהֵיטֵב שלם.

6.0 בהגדרת הערכים במילון יש להבחין בין פועל פאסיבי
לבין פועל התהוות. לדוגמה: את הפועל הַתְּאַרְךָ הגדיר
אבן-שושן "נעשה ארוך משהיה", וכונתו לפועל התהוות. אך גם
את הפועל הַאָרַךְ הגדיר אבן-שושן "נעשה ארוך משהיה",
וכונתו לפועל שמשמעותו פאסיבית.

את הפועל הוֹכֵפֵל הגדיר אבן-שושן: נעשה כפול, הוגדל פי
שניים". אך אלה שתי משמעויות שונות: האחת מציינת
התהוות, והשנייה — משמעות פאסיבית. ולפיכך היה לו
להפריד בין שתי המשמעויות.

7.0 כמו הפעלים הפאסיביים כך כל פועלי ההתהוות (ראה
סעיף 1.0ג) אינם מצריכים מלת-יחס.

7.1 בבניין קל יש פעלים פעילים, כגון: פָּתַח את, בָּנָה את,
כָּתַב את. ויש פעלים חוזרים: אָכַל, שָׁתָה, לָבַשׁ, פָּשַׁט. ויש
פעלים המשמשים כפועלי התהוות: אָדַם, רָזָה, שָׁפַר. ויש פעלים
המשמשים כפועלי התהוות וכפעלים חוזרים גם יחד. לדוגמה:
א. קָרַב: קרבתי אליו — חוֹזֵר (= קירבתי את עצמי); החג
הוֹלֵךְ וְקָרַב — מצב.

ב. עָבַר: עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן — חוֹזֵר; הַסְתִּיּוֹ עָבַר — מַצַּב.
וְכֵן הַפְעֵלִים יָדַע, לָמַד (מִפְּאֵן בַּהוֹנָה: לֹמַד, לָמַד), זָכַר שָׁכַח
(מִפְּאֵן בַּמִּקְרָא גַם שָׁכַח, הִשְׁכַּחְתִּים — (יִשְׁעִיָּהוּ סָה, יֵא)

8.0 בְּאֵילֵי בְנֵי־יָנִים אֲנִי מִשְׁתַּמְשֵׁים לְהַבְעֵת הַתְּהוּוֹת?

8.1 בְּנֵי־יָן ק ל . לְדוּגְמָה: אָדָם, אָרֶךְ, בָּגַר, גְּבַה, גְּדָל, חָכָם,
חָרַב, חָלַשׁ, חָרַשׁ, חָשַׁךְ, חָנֹר, חֹזֵק, טָהָר, יָקָר, פָּחַשׁ, מִתְקָה, עֶשֶׂר,
עֶצֶם, עִמָּק, קִטָּן, קָרַשׁ, רָקַב, רָחַב; בָּשָׁל, עָבַשׁ, פָּכַד, חִמָּץ, יָבַשׁ;
פָּבַה, פָּלָה, יָפָה, רוּזָה, בָּלָה, פָּהָה, דָּהָה, חָלָה, לָאָה, חָשָׂה, מוּךְ,
אוֹר, טוֹב, קָפָא, קָל, דָּל, רָךְ, צָר, חָדָה, זָךְ, רַע, תָּם, חָם.

8.2 בְּנֵי־יָן הַפְּעִיל . לְדוּגְמָה: הִזְקִין, הָאֲדִים, הַשְּׁמִיָּן,
הַחֲשִׁיךְ, הַחֲמִיר, הַחֲמִיץ, הַשְּׁחִיר, הַרוּזָה. רַק בְּבְנֵי־יָן הַפְּעִיל:
הַכְּחִיל, הַלְּבִין, הוֹרִיקָה, הַרְצִין.

8.3 בְּנֵי־יָן הַתְּפִיעַ ל¹⁷. לְדוּגְמָה, מִלְשׁוֹן הַמִּקְרָא: יִתְלַבְּנוּ
(דְּנִיאל יב, י) — הַתְּלַבֵּן פֶּאֵן בַּמִּקְוֹם הַלְּבִין, לְצוֹרֶךְ בִּידוּל
סַמְאֲנִי; יִתְחַמֵּץ (תְּהֵלִים עג, פֶּא) — אָף פֶּאֵן הַתְּחַמֵּץ בַּמִּקְוֹם
חֲמָץ לְצוֹרֶךְ בִּידוּל סַמְאֲנִי; הַתְּרַפֵּיתָ בְּיוֹם צָרָה (מִשְׁלֵי כד, י);
תְּתַהַפֵּךְ כַּחֲמֹר חוֹתָם (אִיּוֹב לח, יד); מְתִיָּהֲדִים¹⁸ (אִסְתֵּר ח, יז);
תְּתַמוּגְגֵנָה (עֲמוֹס ט, יג); תְּשַׁתְּפִרִין (שְׁמוּאֵל א' א, יד); וַיִּצַּר
לְאֲמֹנֹן לְהַתְּחַלּוֹת (שְׁמוּאֵל ב' יג, ב). וּמִלְשׁוֹן יְמִינוֹ: הַתְּעַשֵּׂר,
הַתְּעַצֵּם, הַזְּדַקָּן, הַתְּרַפֵּךְ, הַתְּחַמֵּם, הַתְּבַלָּה. רַק בַּהַתְּפַעֵל: הַתְּאֲדָה,
הַתְּקַרֵּר, הַתְּאֲזֹן, הַתְּבַהֵר.

17 . בַּסְּפָרִי הַדְּקָדוּק לֹא מִצְאֵתִי צִיּוֹן מִשְׁמַעוֹת זוֹ שֶׁל בְּנֵי־יָן הַתְּפַעֵל
בַּמִּקְרָא.

18 . B.D.B. מַסְבִּיר פּוֹעֵל זֶה: נַעֲשׂוּ יְהוּדִים; וְאֲבָן־שׁוֹשֵׁן: הַעֲמִידוֹ פְּנֵי
יְהוּדִים.

8.4 דוגמות של פועלי התהוות בבניין נפעל, פועל והופעל

ראה לעיל בסעיף 5.1.

8.5 בניין פיעל . מן המקרא: ובטלו הטוחנות פי מעטו

(קוהלת יב, ג); גם מאז לא פתחה אונך — (ישעיהו מח, ח).

דוגמות נוספות מן המקרא ראה ב"מבוא לניקוד המשנה" של ח'

ילון, עמ' 160–161. דוגמות מלשון המקרא, שילון לא הזכירן,

הן: חתתה קשתותם (ירמיהו נא, נו); ופתחו שערך תמיד יומם

ולילה לא יסגרו (ישעיהו ס, יא); פי לי איים יקוו (ישעיהו ס,

ט); דלתי פניו מי פתח (איוב מא, ו); קרעתי את בגדי... ואשבה

משומם (עזרא ט, ג).

מלשון המשנה: ענבים שבישלו כל צורפן (פלאיים ז, ז);

עיברה (יבמות ז, ה). דוגמות נוספות מלשון המשנה ראה ח',

ילון, מבוא לניקוד המשנה, עמ' 160–164. ומלשון ימינו: פה

ביפרה¹⁹ ילדותו, בחרותו גמלה (ביאליק, המתמיד); סוסי

פגור²⁰. ביאליק, שהיה אמוץ על לשון יז"ל, רחש חיבה יתרה

לבניין פיעל²¹. לפיכך, לדעתי, השתמש בפעלים הנ"ל

במשמעות של התהוות.

8.6 בחלק מפועלי ההתהוות אנו משתמשים בבניין אחד

בלבד, ויש משמשים בכמה בניינים.

מה מאפשר לנו השימוש בכמה בניינים?

א. יצירת רמות סגנון:

יִחָרַב (נפעל) לעומת יִחָרַב (קל);

---

19. ראה אבן-שושן, ערך פגור.

20. ראה אבן-שושן, ערך פגור.

21. ראה י' אבינרי, היכל המשקלים, עמ' 413.

יִרְקַב (נפעל) לעומת יִרְקַב (קל);
יֵאָדָּם (הפעיל) לעומת יֵאָדָּם (קל);
נִרְגַע (נפעל) לעומת רָגַע (קל).

ב. שימוש בבניינים, שלא השתמשו בהם עד פה. לדוגמה:
בניין הו פעל: הוֹכֵבֵד²² — הוֹכֵבֵד עליו ראשו מרוב
עייפות, מניחו על ספרו ומנמנם שעה קלה (עגנון, אלו, תמ"ג).
הוֹזֵקֵן²³ — סוקולוב, במראות, 176.

בניין פו על — ראה לעיל, סעיף 5.1.
בניין ה פעיל: הִדְמִים²⁴ (יזהר, שיירה); הִקְרִיר²⁵
(יזהר, צקלג); הִבְגִיר²⁶ (שמיר, עירום 16).

בניין קל: צָנַם²⁷: הוא גם צנם במקצת (אריכא א, 19);
אָבַן²⁸: ויקפאו פלם וַיֵּאָבְנוּ (יעקב פהן, שירים סג);
אָפּוּל²⁹: סמויים באפלה לא פחות אפולה מאפלת הלילה
(יזהר, מישור 12);

רְזוּי³⁰: והוא סחוף ודווי ורזוי (וילקנסקי, סנוניות 263);
קָשַׁח³¹: כולם עומדים מסביב לגווע נדהמים וקשחי לב
(ביאליק, תר' טל, קנא);
רָוַח³²: ישבו להן אלו עם אלו גמודות ורנחות (הזו, יעיש א
225).

-
22. ראה אבן־שושן, ערך הִכְבֵּד. 23. ראה אבן־שושן, ערך הִזְקֵן.
24. ראה אבן־שושן, ערך הִדְמִים. 25. ראה אבן־שושן, ערך הִקְרִיר.
26. ראה אבן־שושן, ערך הִבְגִיר. 27. ראה אבן־שושן, ערך צָנַם.
28. ראה אבן־שושן, ערך אָבַן. 29. ראה אבן־שושן, ערך אָפּוּל.
30. ראה אבן־שושן, ערך רְזוּי. 31. ראה אבן־שושן, ערך קָשַׁח.
32. ראה אבן־שושן, ערך רָוַח.

ג. אנו משתמשים בבניינים השונים לצורך בידול סמאנטי.

לדוגמה:

1. בשורש גדל משתמשים בבניין קל ציון גידול בגוף, ואילו בבניין התפעל לצורך גידול ברוח.
2. יקר בבניין קל משמש במשמעות "היה אהוב", ואילו בבניין התפעל משמש במשמעות "עלה מחירו".
3. ירק בבניין קל משמש במשמעות "רַקַק", ואילו בבניין הפעיל במשמעות "נעשה ירוק".
4. לבן בבניין קל משמש במשמעות "עשה לְבָנִים", ואילו בבניין הפעיל במשמעות "נעשה לבן".
5. היה בבניין קל משמש אוגד: והנחש היה ערום (בראשית ג, א). אבל הוא נשוא בכגון: היה גשם שוטף (יחזקאל יג, יא). ומשמש פועל התהוות: ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדו פיה היה רכושם רב (בראשית יג, ו). ולצורך בידול סמאנטי משתמשים ב"היה לְ": כספך היה לסיגים (ישעיהו א, כב), או ב"נהיה לְ": נהיית לעם לה' אלהיך (דברים כז, ט).
6. הפך משמש כפועל עומד וכפועל יוצא, ולכן משתמשים ב"הפך לְ" או ב"נהפך לְ", שכן "הפך לְ" יכול להיות עומד ויוצא, ולצורך בידול סמאנטי משתמשים פיוס ב"הפך להיות".

9.0 רבים מפועלי המצב משמשים במקרא הוֹה

ושם-תואר³³ כאחת. לדוגמה:

---

33. רוזן בספרו Contemporary Hebrew (1977), עמ' 116, טוען,

שצורות אלו במקרא מציינות עבר והוֹה, ולא ש"ת.

גָּדוֹל — שׁ"ת: ויעש אברהם משתה גדול (בראשית כא, ח).

גָּדוֹל — פועל: פי האיש מרדכי הולך וגדול (אסתר ט, ד).
קָשָׁה — שׁ"ת: את הדבר הקשה יביאון אל משה (שמות יח, כו).

קָשָׁה — פועל: ותלך יד בני ישראל הלוך וקָשָׁה (שופטים ד, כד).

רַב — שׁ"ת: זרע רב תוציא השדה (דברים כח, לה).

רַב — פועל: וילך הלוך ורב (שמואל א' יד, יט).

רָל — שׁ"ת: ומן העם הדלים (ירמיהו לט, י).

רָל — פועל: ובית שאול הולכים ודלים (שמואל ב' ג, א).

בעברית מודרנית רוב צורות ההווה של פועלי המצב משמשות פשמות-תואר.

9.1 מכיון שפך, נוצר לצורך בידול סמאנטי פועל מיוחד

לציון ההוֹנָה. לדוגמה: בלשון המקרא:

חָזַק — ודוד הולך וחָזַק (שמואל ב' ג, א).

טָהַר — וטמא עד הערב וטָהַר (ויקרא יא, לב).

וכן בלשון המקרא ובלשוננו פיוס: גָּדַל, קָטַן, קָרַב.

9.2 כאשר אין צורת הוֹנָה מיוחדת בבניין קל, השימוש

עובר לבניין אחר. לדוגמה: חמץ ← מְחַמֵּץ; אדם ← מְאָדִים;

רחוק ← מְתַרְחֵק.

9.3 ואם אין בניין אחר, נוצרה בהווה צורת פועל. לדוגמה:

מן גְּבוּהָ נוצר הפועל גוֹבֵה; מן רָעַב נוצרה (בלשון הדיבור) רוֹעֵב,

מן שָׁבַע שוֹבֵעַ, מן אָדָם — אֹדָם: עין שמים אֹדְמַת³⁴

34. אבן-שושן, ערך אָדָם.

- (אלתרמן, הטור 154). מן לָבֵן — לוֹבֵן: מסתכל בנכרי המושפל בפניו הלובנים³⁵. מן עָלִז: עָלִז — עולז³⁶.
- 9.4 מערכת הזמנים בפועלי מצב רבים בבניין קל אינה שלמה; לפיכך הם עוברים לבניין אחר; לדוגמה:
- א. נטיית העבר בבניין קל של השורש עשר אינה קיימת. צורת העתיד: יַעֲשֶׂר. אין צורת הוֹנָה, פִּי עָשִׂיר הוא ש"ת, לפיכך אנו משתמשים בבניין התפעל: התעשר.
- ב. נטיית ההוֹנָה בבניין קל של השורש מעט אינה קיימת, לפיכך משתמשים בבניין התפעל: התמעט.
- ג. בשורש לאה אנו משתמשים בעתיד קל (יִלְאֶה) בעבר, ובהוֹנָה אנו משתמשים בבניין נפעל, וב"לֵאָה" משתמשים כש"ת.
- ד. בשורש חשה אנו משתמשים בעתיד בניין קל, ואילו בעבר ובהוֹנָה אנו משתמשים בבניין הפעיל.
- ה. בשורש יכל אנו משתמשים בעבר בניין קל, ואילו בעתיד אנו משתמשים בצורה מבניין הופעל³⁷.
- אנו יכולים להשתמש בכל הפנינים להבעת ההתהוות (ראה סעיף 8.0).

10.0 מדוע אנו משתמשים ב"נעשה + ש"ת / ש"ע נהיה + ש"ת / ש"ע במקום פועל התהוות?

35. כנעני, ערך לָבֵן.

36. אבן-שושן מציין את עָלִז ואת עָלִז פהוֹנָה של בניין קל, ואילו

כנעני ציין עולז פהוֹנָה של בניין קל. אבן-שושן מציין שְׂרִיד פהוֹנָה של שָׂרַד.

37. גזניוס, עמ' 190, אומר, שיש הטוענים כן, אך אינו מסביר, מדוע

אפשר לראות כאן סופלציה.

- א. כאשר אין לנו פועל המביע התהוות. לדוגמה: נעשה חום, נעשה קנאי, נעשה רגיש, נעשה פטפטן, נעשה ערני.
- ב. כאשר יש לנו ש"ת, אך אין צורת פועל בהוֹנה, ואי-אפשר לעבור לבניין אחר (ראה סעיף 9.2, 9.3). לדוגמה: נעשה רפה, נעשה אור, נעשה טוב, נעשה לץ, נעשה מתוק.
- ג. כאשר איננו גוזרים פועל מש"ע. לדוגמה: נעשה ילד, נעשה צלם, נעשה קבלן, נעשה מוצק.
- ד. כאשר מוסיפים לשה"ע ש"ת, או כאשר מוסיפים לשה"ת פֶמֶת (מציין כמות) או מרחיבי ש"ת. לדוגמה: נעשה רך מדי, נעשה די חם, קָלוּ הפך לבן טהור הוא (ויקרא יג, יג).
- ה. לצורך בידול סמנטי לדוגמה:
1. הַרְצִין — משתמשים בפועל הזה, בנוגע לבני אדם, והמשמעות היא: הביע ארשת של רצינות. לדוגמה: משה הרצין, אך לאחר מכן חייך. 'נעשה רציני' — משתמשים בצירוף הזה, כאשר רוצים להביע, שאדם קיבל את תכונת הרצינות, וכן בנוגע לדומם ולמופשט; לדוגמה: הבעיה נעשתה רצינית.
  2. הַתְקַשָּׁה — משתמשים בפועל הזה בנוגע לדומם. לדוגמה: הבטון התקשה. בצירוף "נעשה קשה" יש משתמשים במופשט ובחי, לדוגמה: הזמן בורח לנו, והחיים נעשים קשים יותר; או: משה נעשה קשה.
- ו. כדי להבחין בין משמעות יחסית למשמעות מוחלטת. לדוגמה:
- הַתְחַזַּק — משמעות יחסית; לעומת "נעשה חזק" — משמעות מוחלטת.

הַרְעָה — משמעות יחסית; לעומת "נעשה רע" —
משמעות מוחלטת.

הערת העורך

בבעיה פרשנית — אינפואטיב או מצב נמשך? — אנו נפגשים בהלכה הראשונה הנידונה בשישה סדרי משנה, בדיני קריאת-שמע של ערבית. במשנה הראשונה במסכת ברכות נחלקו ר' אליעזר וחכמים ורבן גמליאל, מתי סוף זמן קריאת-שמע של ערבית. מקורה של המצוה, לדעת פולם, בפסוק "ודברת בס... ובשכבך ובקומך" (דב' ו, ז). והנה ר' אליעזר אומר: עד סוף האשמורה הראשונה; וחכמים אומרים: עד חצות; רבן גמליאל אומר: עד שיעלה עמוד השחר. בגמרא (דף ד) שואלים האמוראים: "חכמים כמאן סבירא להו?" (=פמי סבורים "חכמים"?), אי כר' אליעזר... ואי כרבן גמליאל? ויסוד מחלוקתם מתפרש בצורה ברורה ביותר (פמצופה וכמובן) בדברי רש"י: "כר' אליעזר... דאית ליה בשכבך — כל זמן שבני אדם עוסקין לילך ולשכב. כרבן גמליאל... דמשמע ליה בשכבך — כל זמן שבני אדם שוכבים, ויש בפלל הזה כל הלילה". לשון אחרת: ר' אליעזר תופס את לשון הכתוב בשכבך במשמעותו ה"אינפואטיבית" של הפועל שכב — ה ת ח ל ת השכיבה; ורבן גמליאל תופס לשון זו במשמעותו הנמשכת, השכיבה למעשה.